

Ainevalkond “Sotsiaalained”

1. Sotsiaalvaldkondlik pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloos ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikutsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamus ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Valdkonna õppeainete ühiseks taotluseks on, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) mõistab ühiskonnas toimuvate muutuste olulisi põhjusi ja tagajärgi;
- 2) valdab adekvaaselt minapilti, oskab analüüsida oma võimalusi ja kavandab neist lähtuvalt tulevikuvlaane;
- 3) tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma kodanikuõigusi ja kohustusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas;
- 4) huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamus ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- 5) tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppes;
- 6) teadvustab kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimsusevastased;
- 7) käitub üldtunnustatud sotsiaalsete normide ja suhtlemistavade järgi, mis aitavad toime tulla eakaaslaste hulgas, perekonnas, kogukonnas ning ühiskonnas, väärtustades neid;
- 8) on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning suhtub positiivselt endasse ja teistesse;
- 9) hindab vabadust, inimväärikust, võrdõiguslikkust, ausust, hoolivust, sallivust, vastutustunnet, õiglust ja isamaalisust ning tunneb austust enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

2. Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonna õppeained on inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus ja ajalugu. Inimeseõpetust õpetatakse 2.-8. klassini, ühiskonnaõpetust 6. ja 9. klassis ja ajalugu 5.-9. klassini.

Sotsiaalainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti on toodud TERA õppekava üldosas.

3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ajaloo omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajalooõpetuse erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidenteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu

ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus; lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse süvendab usundiõpetus. Inimeseõpetus ja usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega koosõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus – kõik valdkonna õppeained toetavad suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadust loodusteadusest sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära. Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärke, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Konkreetsete näidete kaudu tutvustatakse üldpädevuste taotlemist õppeaineti õppeprotsesside kirjeldustes.

5. Lõiming

5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaallained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus sh võõrkeeled– suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse. Lisaks sellele suurenevad teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, laienevad oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatika – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada

matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalsed, kultuurilist ja personaalsed tähendust.

Loodusained – looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamise ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogia – oskus hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisele oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Kehaline kasvatus– suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

5.2. Läbivad teemad

Valdkonna õppeainete eesmärgiseade, õpitulemuste ning õppesisu kavandamisel on erineval määral silmas peetud kõiki õppekava läbivaid teemasid olenevalt kooliastmest, õppeaine spetsiifikast ja seostest ühe või teise läbiva teemaga.

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid. Tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotuid ameteid, erialasid ja edasiõppimise võimalusi. Õpilased saavad aru tööturu olukorrast ja tulevikuprognosidest, tööõigusest, erinevatest töödelt. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööeluvalikutega, koostades esimese karjääriplaani.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Inimeseõpetus

1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

1) väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste kujunemist;

- 2) suudab eristada ja mõista oma oskusi, võimeid ja emotsioone ning juhtida oma käitumist ja tegevust, sh tugineda eneseanalüüsile haridustee jätkamist kavandades;
- 3) loob ja hoiab kaaslastega sõbralikke ja hoolivaid suhteid ning käitub mõistvalt konflikte lahendades;
- 4) mõistab, et inimene ise vastutab oma füüsilise, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne arengu eest;
- 5) hoiab oma tervist, elades tervislikku eluviisi, ning käitub nii, et ei sea ohtu enda ega teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- 6) suhtub lugupidavalt endasse ja teistesse ning järgib iga päev üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne, õiglus jne.

2. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, lõimides õppesisu kõigis kooliastmes. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuseavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses 1) endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning 2) arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

I kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel lähiümbrusega, lõimides ühiskonnaõpetuse temaatikat. II kooliastmes on keskmes õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis. III kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele.

Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

3. I kooliaste

3.1 Kooliastme õpitulemused

I kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

3. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 3) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 4) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
- 5) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
- 6) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
- 7) teab Eesti riigi sümboleid ja naaberriike;
- 8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning plaanib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
- 9) oskab suhelda ning käituda teisi arvestades ja koostööd tehes, sõnastab oma tundeid ning teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 10) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

3.2. 2. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
I. Mina Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha. • teab, mille poolest 	väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet elukestev õpe ja karjääriplaneerimine.	eesti keel, loodusõpetus (inimene, välisehitus), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö).

<p>Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine.</p>	<p>sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest. • väärtustab iseennast ja teisi. • mõistab viisaka käitumise vajalikkust. 		
<p>II. Mina ja tervis Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolt kanda. • kirjeldab tervet ja haiget inimest. • teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte. • teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud. • mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport. • demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, 	<p>tervis ja ohutus</p>	<p>eesti keel, loodusõpetus (inimene: inimese meeled ja avastamine, tahked ja vedelad ained), muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus, kehaline kasvatus (hügieenireeglid sportides, ilmastikule vastav riietus, keha puhtus, liikumise ja sportimise tähtsus inimese tervisele)</p>

	<p>puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus).</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi. 		
<p>III. Mina ja minu pere Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunn. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek Ohud kodus ja koduümbruses</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad. • väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres. • selgitab lähemaid sugulussuhteid. • teab oma kohustusi peres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl. • kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes. • jutustab oma pere traditsioonidest. • kirjeldab ohtlikke kohti ning olukordi kooliteel ja koduümbruses, oskab tänaval käituda ning valib ohutu tee sihtpunkti. • väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu. 	keskkond ja jätkusuutlik areng, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tervis ja ohutus,	eesti keel (suuline keelekasutus), loodusõpetus (inimene, inimese meeled ja avastamine, liikumine, ohutusnõuded), muusikaõpetus (vastavateemalised laulud), tööõpetus (hubane kodu kui perele oluline väärtus, laua katmine, kaunistamine ja koristamine, riiete ning jalatsite korrashoid), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), kehaline kasvatus (liikumismängud, sõbralik ja kaaslasi toetav suhtumine, ohutu liiklemine sportimispaikadesse ja kooliteel, ohutu ja kaaslasi arvestav käitumine erinevaid liikumisviise kasutades)
<p>IV. Mina ja kodumaa Eesti – minu kodumaa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi. 	kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus,	eesti keel, loodusõpetus

<p>Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti. • leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha. • tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat. • nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad. • kirjeldab rahvakombeid. • teab Eestis elavate rahvaste tavasid ja kombeid ning austab neid. 	<p>keskkond ja jätkusuutlik areng</p>	<p>(minu kodumaa Eesti), muusikaõpetus (vastavasisulised laulud, laulu- ja ringmängud, regivärss, liisusalmid, eesti rahvalaulud ja -pillid), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), tööõpetus (rahvuslikud mustrid ja motiivid), kehaline kasvatus (Eesti sportlased, Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud)</p>
<p>V. Mina: aeg ja asjad Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus. Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • eristab, mis on aja kulg ja seis. • oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist. • väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks. • selgitab asjade väärtust. • oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta. • väärtustab ausust asjade jagamisel. 	<p>elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskkond, keskkond ja jätkusuutlik areng</p>	<p>eesti keel, matemaatika (ajaühikud, ajaühikute seosed, kell ja kalender, käibivad rahaühikud), muusikaõpetus (teemakohased laulud)</p>

3.3. 3. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
<p>I. Mina Mina. Mina ja endasse suhtumine. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus Lapse õigused ja kohustused</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab ja väärtustab igaühe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tegevusega, õigust olla erinev. • selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust. • nimetab enda õigusi ja kohustusi. • teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 	<p>väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, tervis ja ohutus, teabekeskond.</p>	<p>eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene)</p>
<p>II. Mina ja tervis Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Ravimid. Abi saamise võimalused. Esmaabi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tervet ja haiget inimest. • kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda. • kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine. • teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud. • eristab vaimset ja füüsilist tervist. • kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda või hoiduda tegevusest, mis ohustab tervist. • demonstreerib õpituatsioonid lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, 	<p>väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus, tehnoloogia ja innovatsioon</p>	<p>loodusõpetus (inimese välisehituse kirjeldus), matemaatika (kaalumise, mõõtmine), kehaline kasvatus (liikumise vajalikkus ja mõju inimesele, toiduvajadus sõltuvalt kehalisest aktiivsusest), loodusõpetus (inimene, tervislik toitumine, hügieen)</p>

	<p>kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus).</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral. • teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi. • väärtustab tervislikku eluviisi. 		
<p>III. Mina ja meie Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega. • kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral ning hindab ennast nende omaduste järgi. • väärtustab sõprust ja koostööd. • eristab enda head ja halba käitumist, kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu. • väärtustab leppimise, vabandust palumise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes. • nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ning leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks. • teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral. • demonstreerib õpitu olukorras, kuidas 	<p>väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, keskkond ja jätkusuutlik areng, tehnoloogia ja innovatsioon ettevõtlikkus, planeerimine</p>	<p>loodusõpetus (inimene), eesti keel ja kirjandus, kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), tööõpetus (laua katmine, kaunistamine ja koristamine, viisakas käitumine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine), kehaline kasvatus (ohutu liikumise/liiklemise juhised õpilasele, käitumisreeglid kehalise kasvatus tunnis)</p>

<p>Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.</p>	<p>keelduda ennastkahjustavast tegevusest.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine, ning teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral. • kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastustundlikkus ja südametunnistus. • väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist. • kirjeldab oma tegevuse plaanimist nädalas, väärtustades vastutust. • nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust. • teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda turvaliselt liikluses. • eristab tööd ja mängu. • selgitab enda õppimise eesmärgid ja toob näiteid, kuidas aitab õppimine igapäevaelus paremini hakkama saada. • teab tegureid, mis soodustavad või takistavad õppimist. 		
<p>IV. Mina: teave ja asjad Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid. • selgitab, kuidas võivad reklaamid 	<p>teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja</p>	<p>eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimese meeled ja</p>

<p>Reklaami mõju: Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine, laenamine. Oma kulutuste planeerimine.</p>	<p>mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid ning mis on turvaline käitumine meediakeskkonnas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning seda, et raha teenitakse tööga. • mõistab oma vastutust asjade hoidmise ja laenamise eest. • selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine. • kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes. 	<p>ohutus, väärtused ja kõlblus kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; tervis ja ohutus.</p>	<p>avastamine), matemaatika (käibivad rahaühikud, rahaühikute seosed), loodusõpetus (asjad ja materjalid).</p>
--	--	---	--

4. II kooliaste

4.1. II kooliastme õpitulemused

II kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

6. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 3) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
- 4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas;
- 5) kirjeldab enesehinnangu parandamise ning enesekontrolli tegemise võimalusi ja tähtsust igapäevasuhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada;

- 6) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
- 7) väärtustab tervist ja tervislikku eluviisi ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;
- 8) teab, kuidas toimida ohuolukorras, ning oskab õpituatsioonis abi kutsuda;
- 9) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tugevdavad tervist.

4.2. 5. klassi õpitulemused

5. klassi lõpetaja:

- 1) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeeas, aktsepteerides nende individuaalsust;
- 2) kirjeldab, mis on füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;
- 3) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
- 4) teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel;
- 5) teab, kuidas toimida ohuolukorras, oskab õpituatsioonis abi kutsuda ning valdab esmaabivõtteid;
- 6) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks.

4.3. 5. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
I Tervis Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtudes. • teab enda põhilisi tervisenäitajaid ning oskab mõõta ja hinnata kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, 	Tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääri planeerimine	Kunst: eneseväljendust toetavad tegevused. Kehaline kasvatus: ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele.

<p>Pingete maandamise võimalused.</p>	<p>pulsisagedust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele. • Kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi. 		
<p>II Tervislik eluviis Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus. • kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid. <ul style="list-style-type: none"> • teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid. • oskab plaanida oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest. <p>väärtustab tervislikku eluviisi.</p>	<p>Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus: endasse uskumine, erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine, vastutus otsustamisel; Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: tervist mõjutav töö</p>	<p>Loodusõpetus: inimene Kehaline kasvatus: teadmised spordist ja liikumisviisidest</p>
<p>III Murdeiga ja kehalised muutused Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeegas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeegas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeegas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega. • aktseptib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda. • teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel on oma arengutempo. • teab suguküpsuse tunnuseid ja 	<p>Kultuuriline identiteet: erinevuste väärtustamine; Väärtused ja kõlblus: erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine, vastutus otsustamisel.</p>	<p>Eesti keel ja kirjandus: eneseväljendus, Kehaline kasvatus: teadmised spordist ja liikumisviiside mõjust kehale. Loodusõpetus: inimene</p>

<p>Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.</p>	<p>esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.</p>		
<p>IV Turvalisus ja riskikäitumine Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid. • selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida. • teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning oskab abi kutsuda. • mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. • demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ning teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetus, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus. • kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele. • väärtustab turvalisust ja ohutut 	<p>Elukestev õpe ja karjäär: enda ja teiste positiivsete joonte ja omaduste märkamine ja väärtustamine; Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: otsustamine ja probleemide lahendamine, tagajärgede arvestamine, vastutus otsustamisel; Tervis ja ohutus: tervist mõjutavad tegurid, tervislik eluviis, Väärtused ja kõlblus: endasse uskumine, enesehinnang, oma väärtuste selgitamine, vastutus otsustamisel.</p>	<p>6. klassi ühiskonnaõpetus: tagajärgede arvestamine, vastutus otsustamisel, meedia ja teave Bioloogia: uimastid ja nende toime, kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus Keemia: keemiliste ainete mõju organismile Eesti keel: eneseväljendus</p>

	käitumist.		
V Haigused ja esmaabi Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mitterakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral	<ul style="list-style-type: none"> oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mitterakkushaigusi. teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest. kirjeldab, kuidas hoida ära õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumi korral. teab, kuidas ohuolukorras turvaliselt käituda ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpitu olukorras lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste jm). nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada. 	Tervis ja ohutus: haigused ja esmaabi; Väärtused ja kõlblus: oma väärtuste selgitamine, empaatia	Kehaline kasvatus: teadmised käitumisest ohuolukordades, lihtsad esmaabivõtted, teadmised spordist ja liikumisviisidest Bioloogia: viirus- ja bakterhaigused
VI Keskkond ja tervis Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiseskeskkonnast. toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust. kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng: tervislik elukeskkond, tervis heaolu tagajana; Tervis ja ohutus: tervislik elukeskkond	Loodusõpetus: tervislik elukeskkond, elu mitmekesisus maal, elukeskkonnad Eestis

4.4 6. klassi õpitulemused

6. klassi lõpetaja:

- 1) kirjeldab enesehinnangu, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalusi ja olulisust igapäevasuhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada, demonstreerides seda õpituatsioonis;
- 2) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
- 3) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 4) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib, kuidas õpituatsioonis tõhusalt verbaalselt oma tundeid väljendada, aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
- 5) teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel.

4.5. 6. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
I Mina ja suhtlemine Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none">• analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades endas positiivset;• mõistab enesehinnangut mõjutavaid tegureid ja enesehinnangu kujunemist;• mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli.	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: endasse uskumine, eneseanalüüs, enesekontroll, oma väärtuste selgitamine; Väärtused ja kõlblus: enesehinnang, eneseanalüüs	Eesti keel: suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus, verbaalne suhtlemine ja mitteverbaalne suhtlemine. 6. kl ühiskonnaõpetus: tagajärgede arvestamine, vastutus otsustamisel;

<p>II Suhtlemine teistega Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; • kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele; • demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise jt tõhusa suhtlemise võtteid; • mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; • teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele ja toob näiteid eelarvamuste mõju kohta igapäevasuhtluses; • eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele; • teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning demonstreerib õpituatsioonis kehtestava käitumise võtteid. 	<p>Kultuuriline identiteet: erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine; Tervis ja ohutus: agressiivne käitumine; Elukestev õpe ja karjääri planeerimine: aktiivne kuulamine, vajaduste hierarhia</p>	<p>Eesti keel: suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus, verbaalne suhtlemine ja mitteverbaalne suhtlemine. Ühiskonnaõpetus: aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine, meediakanalite integratsioon, teadlik infotarbimine ja -edastamine, Eesti keel: telefonivestlus: alustamine, lõpetamine; suhtlemine virtuaalkeskkonnas, privaatsetes ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika.</p>
<p>III Suhted teistega Tõhusad sotsiaalsed oskused:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, 	<p>Kultuuriline identiteet: erinevuste ja mitmekesisuse</p>	<p>Eesti keel: suuline ja kirjalik eneseväljendus-</p>

<p>üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikute iseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.</p>	<p>koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus;</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta; • väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist; • demonstreerib õpitu olukorras oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast ning väärtustab empaatilist suhtlemist; • väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat; • kirjeldab kaaslaste mõju ja survet otsustele, mõistab otsuste tagajärgi; • mõistab isiku iseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi. • Nimetab ning väärtustab enda ja teiste positiivseid omadusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi. 	<p>väärtustamine; Väärtused ja kõlblus: sallivus, hoolivus, usaldus, ausus, empaatia, erinevuste väärtustamine</p>	<p>oskus, verbaalne suhtlemine ja mitteverbaalne suhtlemine. Ühiskonnaõpetus: Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus, eakohased kodanikualgatuse võimalused</p>
<p>III Otsustamine ja konfliktid ning probleemilahendus Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide lahendamiseks. Tagajärgede arvestamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab probleemide erinevaid lahendusviise ja oskab neid õpitu olukorras kasutada; • kirjeldab erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid ning mõistab nende tagajärgi; • selgitab ja kirjeldab eri 	<p>Tervis ja ohutus: turvaline konflikti lahendus; Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: otsustamine ja probleemide lahendamine, tagajärgede arvestamine, vastutus otsustamisel;</p>	<p>Ühiskonnaõpetus: otsustamine ja probleemide lahendamine, tagajärgede arvestamine, vastutus otsustamisel;</p>

probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.	situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut; <ul style="list-style-type: none"> • selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktseptib konflikte kui osa elust; • teab konfliktide lahendamise tõhusaid viise ja demonstreerib neid õpituatsioonis. 	Tervis ja ohutus: turvaline probleemilahendus;	Ühiskonnaõpetus: õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal; Tehnoloogiaõpetus: oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine
IV Positiivne mõtlemine Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi; • väärtustab positiivset mõtlemist. 	Väärtused ja kõlblus: positiivne mõtlemine	Ühiskonnaõpetus: eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine

5. III kooliaste

5.1. III kooliastme õpitulemused

III kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab nimetada ja demonstreerib õpituatsioonis mõningaid enesekasvatuse viise;
- 2) teab, mis on tervislik eluviis, oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid ja analüüsida enda vastutust valikutes, sh tulevast haridusteed ja tööelu kavandades;
- 3) teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise tähtsust igapäevaelus;

- 4) teab, mis arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles; väärtustab seksuaalõigusi;
- 6) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;
- 7) kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ning demonstreerib õpitu olukorras oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 8) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 9) teab ning oskab otsida olulisi infoallikaid tervisetabe ja -abi saamiseks ning demonstreerib õpitu olukorras esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;
- 10) teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
- 11) teab inimest abistavate elukutsete töö sisu ja eeldavaid võimeid, isiksuseomadusi jms ning analüüsib enda sobivust selleks tööks.

5.2. 7. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
I Inimese elukaar ja murdeea koht selles Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseast täiskasvanuikka; • kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; • toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma eluteed 	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: inimene oma elutee kujundajana, vastutus seoses valikutega, väärtushinnangud ja prioriteedid elus; Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: inimene oma elutee kujundajana, vastutus	Bioloogia: inimese arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid, varane ja hiline küpsemine, pärilikkus; Ajalugu: silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ja maailmas; Ühiskonnaõpetus:

<p>võimalused. Vastutus seoses valikutega.</p>	<p>kujundades; <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust. </p>	<p>seoses valikutega</p>	<p>õiguste, kohustuste ja vastutuse osakaal</p>
<p>II Inimese mina Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; • kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; • kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks; • väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatuse võtete kohta; • kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; • demonstreerib õpitu olukorras lahendamise viise. 	<p>Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: minapilt ja enesehinnang, eneseanalüüs, suhtlemisoskus;</p>	<p>Tehnoloogiaõpetus: oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine, sobivad rõivad, isikupärased esemed; Ühiskonnaõpetus: aja ning kulutuste planeerimine, kooli sisekord, sõpruskond, koolipere</p>
<p>III Inimene ja rühm Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuuluvuse kohta erinevatesse rühmadesse; • võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, 	<p>Kultuuriline identiteet: grupid, sallivus Elukestev õpe ja karjääriõpetus: rühma- ja grupitööd</p>	<p>Ühiskonnaõpetus: grupid ja rollid, rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus, rahvusvähemused, sallivus, inimõigused,</p>

<p>Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.</p>	<p>õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; • kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; • demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; • selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes. 	<p>Tervis ja ohutus: gruppi kuulumise reeglid, teistega arvestamine, konformsus</p>	<p>seadus kui regulatsioon; Käsitöö ja kodundus: etikett, meeskonna juhtimine; Ajalugu: traditsioonide muutumine ajas, Kehaline kasvatus: aus mäng – ausus ja õiglus spordis ning elus</p>
<p>IV Turvalisus ja riskikäitumine Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivaldaga. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine; • demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral; • eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel; • kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- 	<p>Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: vastutus seoses valikutega Keskkond ja jätkusuutlik areng: uimastite mõju Tervis ja ohutus: vägivald, probleemide lahendamine, uimastite mõju</p>	<p>Bioloogia: uimastid ja nende toime; Ühiskonnaõpetus: koostöö ja ühistegevus, kommunikatsiooni-võimalused, kooli sisekord; Loodusõpetus, bioloogia kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus; Kehaline kasvatus: ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele.</p>

	ja pikaajalist mõju tervisele.		
V Inimese mina ja murdeea muutused Varane ja hiline küpsemine – igaühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine.	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; • selgitab, milles seisneb suguküpsus; • kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; • selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; • kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist; • kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes; • selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid. 	Väärtused ja kõlblus: normid murdeaes, soorollid Kultuuriline identiteet: sallivus Tervis ja ohutus: turvaline seksuaalkäitumine Tehnoloogia ja innovatsioon, teabekeskond: internetist leitava seksuaalkasvatustliku info analüüs	Bioloogia: inimese paljunemine ja arengut ning kasvamist mõjutavad tegurid, varane ja hiline küpsemine, suguküpsus, soojätkamine; Ühiskonnaõpetus: sooline võrdõiguslikkus, teadlik infotarbimine ja – eelistamine.

5.3. 8. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
I Tervis	Õpilane:	Keskkond ja ühiskonna	Ühiskonnaõpetus:

<p>Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad terviseiga seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusvärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; • kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; • analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise, kuidas langetada otsuseid terviseiga seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega; • analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusvärsust; • analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; • analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; • analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; • selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; • oskab plaanida eri tüüpi kehalist 	<p>jätkusuutlik areng: Eesti rahvastiku tervisenäitajad, Kultuuriline identiteet: Eesti rahvastik, Tervis ja ohutus: tervis kui heaoluseisund, Väärtused ja kõlblus: kehalise aktiivsuse ja tervislike eluviiside väärtustamine, Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: kriitiline mõtlemine, Tehnoloogia ja innovatsioon: toitumisprogramm internetis</p>	<p>meedia ja teave, käitumine kriisiolukorras; Kehaline kasvatus: kehalise aktiivsuse mõju tervisele, regulaarse liikumisharrastuse kui tervist tugevdava tegevuse vajalikkus, teadmised spordist ja liikumisviisidest; Bioloogia: hingamine, seedimine ja eritamine, aine- ja energiavahetuse põhiprotsessid, inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe, hingamine, talitluse regulatsioon; Matemaatika: arvnäitajate lugemine, analüüs</p>
---	---	--	--

<p>Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>	<p>aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana;</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid; • kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest, teab abi ja toetuse võimalusi; • kirjeldab kriisi olemust ning seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi. 		
<p>II Suhted ja seksuaalsus Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; • demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; • väärtustab tundeid ja armastust suhetes; • selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; 	<p>Tervis ja ohutus: seksuaalsel teel levivad haigused, Kultuuriline identiteet: soorollid, Väärtused ja kõlblus: lähisuhted, nende säilitamine, armastus, Teabekeskond: abi saamise võimalused, Tehnoloogia ja innovatsioon: internetist abi ja nõu saamise võimalused</p>	<p>Bioloogia: paljunemine ja areng, inimese elundkonnad, mikroorganismide ehitus ja eluprotsessid, vereringe; Eesti keel ja kirjandus: eneseväljendust toetavad tegevused Ühiskonnaõpetus: ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus ja</p>

<p>Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; • selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; • selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; • kirjeldab tõhusaid rasestumisvastaseid meetodeid; • kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi; • teab, mis on HIV ja AIDS; teab HIVi nakatumise teid ning nakatumise vältimise võimalusi; • eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest; • väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ning kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi; • nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes. 		<p>võrdõiguslikkus, inimõigused, ühiskonna liikmete õigused</p>
<p>III Turvalisus ja riskikäitumine Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule; 	<p>Tervis ja ohutus: levinumad riskikäitumise liigid, uimastite mõju, Keskkond ja jätkusuutlik</p>	<p>Ühiskonnaõpetus: vabatahtlik tegevus, noorte osalemis-</p>

<p>tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil; • kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb; • kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades; • teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral; • demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid õnnetusjuhtumite ja traumade korral (nt kuumakahjustus, teadvusekaotus, südameseiskumine, uppumine jne). 	<p>areng: uimastite tarbimise majanduslikud tagajärjed, Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: riskikäitumisega toimetulek, Väärtused ja kõlblus: ohutu käitumise väärtustamine</p>	<p>võimalused, ühiskonnaliikmete õigused; Eesti keel ja kirjandus: eneseväljendust toetavad tegevused Bioloogia: talitluse regulatsioon, inimese elund-konnad, luud ja lihased, vereringe; Kehaline kasvatus: teadmised spordist ja liikumisviisidest, ohutu liikumine, tegutsemine traumade ja õnnetusjuhtumite korral, esmaabivõtted.</p>
<p>IV Inimene, valikud ja õnn Huvid ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib ennast oma huvid, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus; • mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu. 	<p>Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine: eneseanalüüs, huvid ja võimed, Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: valikud elus,</p>	<p>Ühiskonnaõpetus: eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine, Eesti keel ja kirjandus: eneseväljendust toetavad tegevused</p>

Önn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.		Väärtused ja kõlblus: enda ja teiste väärtustamine	
--	--	---	--

6. Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õpest klassis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid; internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.
- 2) võimaldab: korraldada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul; kasutada klassiruumis ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: allikakogumikud, käsiraamatud, erialased teatmeteosed; f) elulooraamatud ja teabekirjandus; auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid; illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid); IKT-põhised õppematerjalid; ajalehed ja ajakirjad; statistilised ja metoodilised materjalid.

Ajalugu

1.Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet ning allikate usaldusväärsust;
- 5) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;

6) mõistab ühiskonna mitmekesisust, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;

7) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

2. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajaloo. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, Internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides peab õpilastele tutvustama erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse järgmisi erinevaid oskusi: oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist, ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine, küsimuste esitamine ajaloo kohta ja neile vastamine, funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine, empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus, allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning ITK vahendite kasutamine.

3. II kooliaste

3.1. II kooliastme õppe- ja kasvatustööeesmärgid

6. klassi õpilane:

- 1) kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase;
- 2) tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
- 3) teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjuseid;
- 4) hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
- 5) toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
- 6) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
- 7) mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;
- 8) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
- 9) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

3.2. 5. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu./12 tundi/	<ul style="list-style-type: none">• kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number,• teab ajaloo periodiseerimise üldisi põhimõtteid;• leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;• kasutab ajalookaarti ning	Teabekeskkond; Keskkond ja jätkusuutlik areng	Matemaatika: Rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt

	töötab lihtsamate allikatega		
Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv./Kodukoha muuseumis ja arhiivid. Objektid looduses, tänaval jm10 tundi/	<ul style="list-style-type: none"> töötab lihtsamate allikatega; kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas. 	Teabekeskond; Keskkond ja jätkusuutlik areng	Emakeel: kroonika, kiri
Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas./ Kodupäiga vaatamisväärsuses. 10 tundi/	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu selles; leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab lühijuttu; kasutab ajalookaarti. 	Teabekeskond; Keskkond ja jätkusuutlik areng	Loodusõpetus: põld, kesa, mets, veekogu Kirjandus: rahvakalender
Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul./38 tundi/	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus; leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab lühijuttu; 	Teabekeskond; Keskkond ja jätkusuutlik areng	Kirjandus: ilukirjandus Geograafia: kaart Muusika: helilooming Kunst: arhitektuur, kujutav kunst

	<ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajalookaarti. 		
--	---	--	--

3.2. 6. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
Maa, inimene, aeg, ajaarvamine Ajalugu ja ajalooallikad, allikmaterjalide tõlgendamine. /2 tundi/ kordamine	<ul style="list-style-type: none"> • mõistab, kuidas toimib ajaarvamine. • teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest. • töötab lihtsamate allikatega, kasutab ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas. 	Teabekeskond Keskkond ja jätkusuutlik areng	Matemaatika: Rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt
Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloostus /8.tundi/ Kiviaja inimese tegevusalad Põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng Metallide kasutusele võtmine Eesti muinasaja üldiseloostus: Pulli, Kunda Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid. • näitab kaardil ning põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine. • teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine. 	Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus	Loodusõpetus: aed ja põld elukeskkonnana Tehnoloogiaõpetus: tehnika areng ajastute kaudu, lähtudes materjalidest ja töötlusviisidest Geograafia: põlluharimise esimesed piirkonnad kaardil, kiviaja asulad Eesti alal
Vanaaja sisu ja üldiseloostus. /2 tundi/ Ajalised piirid Looduslikud olud	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid. • oskab näidata kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng	

<p>Vana-Egiptus. /8 tundi/ Egiptuse riigikorraldus Egiptus võimsuse tipul: Thutmosis III, Ramses II, Thutanhamon Egiptlaste eluolu Egiptlaste religioon Egiptlaste kultuurisaavutused Kordamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli vanaaja riiklik korraldus ning kes olid järgmised isikud: Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon. • kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel, tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias, oskab tuua näiteid kirjandusest, kujutavast kunstist, teab Egiptuse püramiide. 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus</p>	<p>Kunstiõpetus : arhitektuur - püramiidid, templid Kirjandus Mütoloogia Tehnoloogiaõpetus</p>
<p>Mesopotaamia. /7 tundi/ Sumerid: linnad ja linnriigid, leiutised (ader, potikeder, ratas) Babüloonia: Hammurapi seadused Kultuurisaavutused Mesopotaamias, religioon Eluolu Kordamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus. • teab, kes oli Hammurapi. • mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näited Mesopotaamia ajaloost. • kirjeldab vanaaja elulaadi Mesopotaamias. 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus</p>	<p>Tehnoloogiaõpetus: ratas kui pöördeline leiutis inimkonna ajaloos Kunstiõpetus: keraamika. Skulptuur. Skulptuuride modelleerimine savist. Reljeef</p>
<p>Iisraeli ja Juuda riik. /2 tundi/ Ainujumala usk Vana Testament</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon. • teab, mis on Vana Testament. 	<p>Teabekeskkond Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus</p>	<p>Kirjandus: piiblilood, erinevate rahvaste müüdid</p>

Kokkuvõtte Idamaade ajaloost/1 tund/	<ul style="list-style-type: none"> mõistab, mida ühist ja iseloomulikku on Idamaade tsivilisatsioonides. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus	
Vana-Kreeka Vanim kõrgkultuur Euroopas. /2 tundi/ Kreeka loodus ja rahvastikKreeta ja Mückeene kultuur	<ul style="list-style-type: none"> oskab näidata kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat, Spartat. teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mückeene kultuurist. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus	
Kreeka linnriigid. / 8 tundi/ Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi tekkimine Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonna-korraldust Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal. seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, hellenid. teab Aleksander Suure osa ajaloos, teab tema vallutuste tagajärgi ning oskab näidata riigi laienemist hellenismi perioodil. 		Kirjandus: teater
Vana-Kreeka kultuur ja eluolu. /10 tundi/	<ul style="list-style-type: none"> teab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni 	Tervis ja ohutus Kultuuriline identiteet	Kehaline kasvatus:

<p>Kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana Religioon ja mütoloogia: Homerose kangelaseepika Olümpiamängud Ajaloikirjutus ja filosoofia Kreeka teater Kunst: arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal Hellenite igapäevaelu Hellenistlik kultuur Kordamine. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus Kordamine</p>	<p>järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport.</p> <ul style="list-style-type: none"> • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist. • oskab nimetada tähtsamaid kreeka kultuuritegelasi. • 4. Püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning aru saada nende inimeste elulaadist. 	<p>Väärtused ja kõlblus</p>	<p>olümpiamängud Kirjandus: teatri võlumaailm, sünd ja liigitus, müüdid, eepos</p> <p>Kunstiõpetus: skulptuur, skulptuuride modelleerimine savist</p>
<p>Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine. /8 tundi/ Looduslikud olud Rooma linna tekkimine Kuningad, vabariigi algus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot ja Roomat. • selgitab Rooma vabariigi riigikorda. 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus</p>	
<p>Rooma vabariik. /4 tundi/ Rooma vallutab Itaalia. Rooma vallutused Ida-Vahemere maades Kodusõjad Roomas, Caesar, vabariigi lõpp Kordamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • oskab näidata kaardil Rooma riigi laienemist. • teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks. • seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk. 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus</p>	
<p>Rooma keisririik. /4 tundi/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab Rooma keisririigi 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>	

Ühiskondlik korraldus. Augustus Rooma impeerium ja selle lõhenemine Kordamine	valitsemiskorda. <ul style="list-style-type: none"> tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisriajal. 	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus	
Vana-Rooma kultuur ja eluolu. /9 tundi/ Rahvas ja eluolu Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn Avalikud mängud Rooma õigus Kunst ja arhitektuur Ristiusu teke. Uus Testament Kordamine Üldistav kordamine	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab eluolu ja kultuuri Rooma riigis, tunneb rooma kultuuri tähtsamaid tegelasi. teab, kes oli Jeesus Kristus, mõistab kristluse tähtsust inimkonna ajaloos. tunneb olulisi sündmusi Euroopa ajaloost, seostab neid omavahel; mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos; kasutab ajalookaarti. 	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus	Kirjandus: müüdid, piiblilood Emakeel: kõnekunst Kunstiõpetus: arhitektuur, skulptuur

4. III kooliaste

4.1. III kooliastme õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli lõpetaja:

- 1) kirjeldab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
- 3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajalooga ning saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;

- 5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
 6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiaurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
 7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme; asetab end minevikus elanud inimese olukorda;
 8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ja mõistab nii ametite kui ka töö sisu muutmist ajas;
 9) mõistab ajaloo teadmiste vajalikkust igapäevaelus ning teab ajaloo seotud erialade õppimise võimalusi.

4.2. 7.klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
Keskaja koht maailma ajaloos. /4 tundi/ Keskaja ühiskonna üldisloomustus Keskaja periodiseering Ühiskonnakorraldus Läänikord Keskaja eluolu ja maailmapilt	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust ning talupoegade ja feodaalide elulaadi. seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid senjäär, vasall, feodaal, pärisori. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng	
Kirik ja kultuur keskajal. /8 tundi/ Ristusõpetuse alused Kiriku osa ühiskonnas Ristusõjad Keskaja ülikoolid ja teadus Romaani ja gooti stiil Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana. nimetab ristisõdade eesmärgid ja tulemused. kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, romaani stiil, gooti stiil. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng	Kunst: kirik kui sakraalehtis
Frangi riik. /5 tundi/	<ul style="list-style-type: none"> iseloomustab Frangi riigi 		Kunst: kaardipildi kujundamine

<p>Frangi riigi teke Riik Karl Suure ajal Frangi riigi jagunemine Kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa Kordamine</p>	<p>osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Karl Suur, ning kirjeldab tema tegevust. • iseloomustab Frangi riigi jagunemist ja selle põhjusi. 		<p>Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt</p>
<p>Araablased. /4 tundi/ Araabia ühiskond Muhamed. Islam Araabia kultuur ja selle mõju Euroopale</p>	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab araabia ühiskonda, kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi. • oskab kasutada islamiga seotud mõisteid koraan, mošee, Meka. • teab, kes oli Muhamed, iseloomustab tema tegevust. 	<p>Tervislik eluviis</p>	<p>Geograafia: araablaste vallutused</p>
<p>Bütsants. /6 tundi/ Bütsantsi tugevuse põhjused Justinianus I Vana-Vene riik</p>	<ul style="list-style-type: none"> • oskab iseloomustada, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik. • teab, kes oli Justinianus I, ning kirjeldab tema tegevust. 		<p>Pädevused Mõistab ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtusi.</p>
<p>Linnad ja kaubandus. /6 tundi / Linnade teke ja eluolu Hansakaubandus Põhja-Euroopas Tsunftikord</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu, tsunftikorda, linnade valitsemist, Hansa 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>	

Linnade valitsemine Kordamine	<p>Liidu tegevust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab kontekstis mõisteid raad, tsunft, gild, Hansa Liit. 		
Põhja-Euroopa. /3 tundi/ Skandinaavia eluviis ja ühiskond Viikingite retked	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab viikingite elu ning nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng	Geograafia: viikingite retked.
Eesti keskajal. /8 tundi/ Eluolu muinasaja lõpus Muinasmaakonnad 3. Muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine Ühiskonna struktuur Valitsemine Liivi ordu. Linnad Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab Eesti muinasmaakondi, suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust. • kasutab kontekstis mõisteid Mõõgavendade ordu, Liivi ordu. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng	Geograafia: Eesti muinasmaakonnad Kirjandus: muistne vabadusvõitlus
Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. /6 tundi/ Saksa-Rooma keisririik Parlamendi kujunemine Inglismaal Prantsusmaa ühendamise Eluolu keskajal Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab keskaegset ühiskonda Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. • kasutab kontekstis mõistet Englise parlament. 	Keskkond ja jätkusuutlik areng	
Ühiskond varauusajal./5 tundi / Tehnoloogia Uue maailmapildi kujunemine:	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused ja 		Kunst: Leonardo da Vinci Tehnoloogia

tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism Kujutav kunst, Leonardo da Vinci	<p>tehnoloogia areng.</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Leonardo da Vinci, oskab kasutada mõistet humanism. 		
Suured maadeavastused. /5 tundi / Ameerika avastamine Maade-avastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> • teab maadeavastuste tähendust Euroopale ning Euroopa mõju avastatud maades. • teab, kes oli Kolumbus. 	Tehnoloogia ja innovatsioon	Geograafia: maadeavastused
Reformatsioon /5.tundi/ Reformatsioon Saksamaal Martin Luther	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas mõjutas reformatsioon varauusaegset ühiskonda ning kes oli Martin Luther. • seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid reformatsioon, protestandid, luteri usk. 	Ühiskonna jätkusuutlik areng	
Eesti 16. sajandil. /5 tundi/ Reformatsioon Haldusjaotus ja linnad Liivi sõja põhjused ja tulemused Kordamine	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, teab reformatsiooni mõju ja linnade arengut. • selgitab Liivi sõja põhjusi ja tulemusi. 	Ühiskonna jätkusuutlik areng	Geograafia: Eesti haldusjaotus 16. sajandil

4.2 8.klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
Sissejuhatus. /1 tund/	<ul style="list-style-type: none"> tuletab meelde olukorda keskaja lõpus. 		
<p>Uusaaegse Euroopa ühiskonna põhijooned. /9 tundi /</p> <p>Absolutismi kujunemine Absolutism Prantsusmaal, Louis XIV</p> <p>Valgustusfilosoofia Inglise kodusõda ja restauratsioonl</p> <p>Inglismaa ja Prantsusmaa 18. sajandil</p> <p>Valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II Kordamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> saab aru, kuidas kujunes absolutism. oskab iseloomustada absolutistlikku valitsemist. selgitab valgustuse sisu ning teab, kes oli Voltaire. nimetab Inglismaa kodusõja vastaspooleid, selgitab, miks puhkes kodusõda. iseloomustab parlamentaarset monarhiat Öiguste deklaratsiooni põhjal. iseloomustab valgustatud absolutismi, toob näiteid Friedrich II tegevuse kohta. 	Väärtused ja kõlblus; Keskkond ja jätkusuutlikkus	Kunstiõpetus: Versailles' loss Geograafia: kaardiõpetus Inglise keel: riiklikud sümbolid
<p>Eesti Rootsi ja Vene võimu all. /9 tundi/</p> <p>Valitsemine: keskvoim ja aadli omavalitsus</p> <p>Põhjasõda</p> <p>Peeter I, Balti erikord</p> <p>Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil</p>	<ul style="list-style-type: none"> selgitab, kuidas kehtestati Rootsi võim ja kujunes kaks kubermangu, ning iseloomustab aadli omavalitsust. teab, mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile. selgitab Balti erikorra 	Kultuuriline identiteet – omakultuuri väärtustamine Teabekeskond – oskus leida informatsiooni ja seda kriitiliselt hinnata	<p>Geograafia: Läänemere maad</p> <p>Eesti keel: talurahvakoolid, nõiaprotsessid, rahvaluule</p> <p>3. Analüüsib oma teadmisi.</p> <p>Läbivad teemad</p> <p>1. Kultuuriline identiteet – omakultuuri väärtustamine</p> <p>2. Teabekeskond – oskus</p>

<p>Muutused majanduses ja poliitikas Vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna) Kordamine</p>	<p>olemust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, mis muutused toimusid Eesti talurahva elus Rootsi ja Vene ajal. • võrdleb majandust ja poliitikat Rootsi ning Vene ajal 18. sajandil. • teab, mis muutused toimusid Eesti hariduses ja kultuuris Rootsi ning Vene ajal. • saab aru muutustest, toob näiteid kultuuri arengu kohta ning mõistab selle tähtsust. 		<p>leida informatsiooni ja seda kriitiliselt</p>
<p>USA iseseisvumine. /4 tundi / 1. Iseseisvumise eeldused 2. Iseseisvussõda 3. USA riiklik korraldus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab kolooniate rajamist Põhja-Ameerikasse. • teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid. • ilseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust 	<p>Teabekeskond – oskus leida informatsiooni ja seda kriitiliselt hinnata</p>	<p>Geograafia: kaardiõpetus</p>
<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu Prantsuse revolutsiooni põhjused Revolutsiooni algus, vabariik, jakobiinide diktatuur, revolutsiooni lõpp Napoleon Bonaparte, tema</p>	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab olukorda Prantsusmaal revolutsiooni eelõhtul, hindab valgustuse mõju ja III seisuse olukorda. • 2. Toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab 	<p>Kultuuriline identiteet – teadlik suhtumine teistesse kultuuridesse Väärtused ja kõlblus – mõtlemise ja argumenteerimis- oskuse arendamine, asjakohase teabe kogumine ning üldistuste tegemine</p>	

<p>reformid, Napoleoni sõjad Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos Viini kongress Kordamine ja teadmiste kontroll</p>	<p>aru, mille poolest need erinevad.</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide tagajärgi ja mõju. • teab, mis ümberkorraldused majanduses, eluolus ja valitsemises levisid Euroopasse. • teab Viini kongressiga seotud Euroopa ümberkorraldamise põhimõtteid. • teeb vahet revolutsioonil ja reformil, teab, mis ümberkorraldused majanduses, eluolus ning valitsemises levisid Euroopasse. 	<p>Teabekeskond – oskus leida informatsiooni ja seda kriitiliselt hinnata Kodanikualgatus</p>	
<p>Barokk, klassitsism. /2 tundi/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab baroki ja klassitsismi stiilide põhijooni 	<p>Kultuuriline identiteet – omakultuuri väärtustamine, teadlik suhtumine teistesse kultuuridesse Väärtused ja kõlblus Teabekeskond – oskus leida informatsiooni ja seda kriitiliselt hinnata</p>	<p>Kunstiõpetus: baroki ja klassitsismi iseloomulikud jooned, näited</p>

<p>Industriaalühiskonna kujunemine. /4 tundi/ Tööstuslik pööre, vabrikutootmine Linnastumine, sotsiaalsed olud 19. sajandi poliitilised õpetused</p>	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab tööstusliku pöördega seotud muutusi linnaelus ning toob esile muudatused sotsiaalsetes oludes. • seletab ja kasutab mõisteid: liberalism , konservatism ja sotsialism. 	<p>Tehnoloogia Väärtused ja kõlblus Keskkond Jätkusuutlik areng</p>	<p>Tehnoloogiaõpetus Kirjandus Kunst</p>
<p>Rahvuslus ja rahvusriigid / 4 tundi / Rahvusluse tõus Euroopas Rahvusriigi loomine Saksamaa näitel Saksa keisririik Kordamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja põhjusi Euroopas ning teab tulemusi. • kirjeldab Saksa rahvusriigi loomist. • iseloomustab Saksa keisririigi sisepoliitikat, majandust ja välispoliitikat. 	<p>Kultuuriline identiteet Kodanikualgatus</p>	<p>Kunst Kirjandus: elulood, olustikukirjeldus Muusika: rahvushümnid Emakeel: tekstianalüüs, suuline eneseväljendus-oskus</p>
<p>Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul. /10 tundi/ Vene impeeriumi äärealade poliitika Talurahvaseadused Rahvuslik ärkamine: eeldused, liidrid, üritused Venestusaeg 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed Kordamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Vene tsaaririigi poliitikat Balti kubermangudes. • iseloomustab talurahva õigusliku seisundi muutumist ja teab talurahvaseaduste tähtsust. • teab rahvusliku ärkamisaja eeldusi, iseloomustab liidrite tegevust ning kirjeldab tähtsamaid üritusi. • teab venestusaja mõju 	<p>Kultuuriline identiteet Kodanikualgatus</p>	<p>Kirjandus: teksti analüüs Geograafia: Eesti ja Euroopa kaart Kunst: olustik Emakeel: suuline eneseväljendusoskus Muusika: rahvuslik muusika, laulupidu</p>

<p>I maailmasõda. /13 tundi/ Uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas Sõja põhjused, käik, tagajärjed. Maailmasõja mõju. Eesti iseseisvumine Kordamine</p>	<p>Eesti elule 19. sajandi lõpus.</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob esile 1905. aasta revolutsiooni mõju ja tagajärjed Venemaal ning Eestis. • näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite ning iseloomustab riikide rahvusvahelist positsiooni ja suhteid. • teab Esimese maailmasõja põhjusi, käiku ja tagajärgi. • teab Eesti iseseisvumise protsessi ja kirjeldab sündmusi. 		<p>Geograafia: Euroopa ja maailma kaart Kirjandus: olustik, ilukirjandus, biograafiline inimene sõjas valikute ees 3. Loodusteadused: teaduse ja tehnika areng 4. Kunstiõpetus: realism, impressionism</p>
<p>Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul. /4 tundi/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ning iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse tähtsamaid kultuurisaavutusi. 	<p>Keskkond ja tehnoloogia Väärtused ja kõlblus</p>	

4.2 9. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
<p>Maailm kahe maailmasõja vahel. Rahvusvaheline olukord Esimese maailmasõja järel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud territoriaalseid 	<p>Ühiskonna jätkusuutlikkus</p>	<p>Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart</p>

<p>/3 tundi/ Pariisi rahukonverents Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda Rahvasteliidu tegevus ja mõju Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.</p>	<p>muutusi (Versailles' süsteem).</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastatel. 		
<p>Maailmamajandus. /2 tundi/ Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed</p>		<p>Ühiskonna jätkusuutlikkus, Tehnoloogia ja innovatsioon</p>	<p>Kirjandus: kirjeldused majanduskriisist</p>
<p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail. /8 tundi / Demokraatia ja diktatuuri põhijooned Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel Autoritarism Itaalia näitel. Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel</p>	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab demokraatlikku ühiskonda. • iseloomustab diktatuurset ühiskonda. • võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda. 	<p>Ühiskonna jätkusuutlikkus</p>	<p>Kirjandus, muusika ja kunst: sõdadevaheline olustik</p>
<p>Eesti Vabariik. /8 tundi/ Vabadussõda Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus Demokraatliku parlamentarismi aastad Vaikiv ajastu Majandus Kultuur ja eluolu Välispoliitika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul. • võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul. • kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis, 	<p>Ühiskonna jätkusuutlikkus</p>	<p>kirjandus ja kunst: eestiaegne elu olustik</p>

	nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi.		
Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel. /4 tundi/ Uued kultuurinähtused Teadus Tehnika areng: aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film Uued propagandavahendid	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu maailmas ning nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi. 	Tervislik eluviis, tehnoloogia ja innovatsioon	Reaalained ja loodusained: muutused igapäevaelus Kirjandus, muusika, kunst: eluolust
II maailmasõda. /2 tundi/ Rahvusvaheline olukord Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus	Geograafia: Euroopa poliitiline kaart
Sõjategevuse üldiseloostus. /4 tundi/ Sõja algus ja lõpp Sõdivad pooled, rinded Holokaust ÜRO asutamine	<ul style="list-style-type: none"> teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda. näitab kaardil muudatusi Teise maailmasõja järel. toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed. teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus, tehnoloogia ja innovatsioon	Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart

	<ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas. 		
Eesti Teise maailmasõja ajal. /4 tundi/ Baaside ajastu Iseseisvuse kaotamine Juuniküüditamine Sõjategevus Eesti territooriumil Nõukogude ja Saksa okupatsioon	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos. • kirjeldab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist 	Ühiskonna jätkusuutlikkus	Kirjandus: elulood Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart Kirjandus: inimene sõjas, valikute ees
Maailm pärast II maailmasõda Külm sõda. /4 tundi/ Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine Kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ning vormid. • näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid. 	Jätkusuutlikkus, tehnoloogia ja innovatsioon	
Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. /4 tundi/ USA ühiskond: sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja SLV näitel. 		Kirjandus, muusika, kunst: elulaad

Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted			
Kommunistlikud riigid. /6 tundi/ Kommunistliku süsteemi teke NSV Liit: stalinism, sula, stagnatsioon	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus	Kirjandus, muusika, kunst: elulaad
Eesti Nõukogude okupatsiooni all. /6 tundi/ Piiride muutumine Repressioonid Kollektiviseerimine Industrialiseerimine Poliitiline juhtimine Kultuur ja eluolu	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab Eesti arengut NSV Liidu koosseisus. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus	Kirjandus, muusika, kunst: elulaad
Kommunistliku süsteemi lagunemine. /4 tundi/ Perestroika ja glasnost M. Gorbatšov B. Jeltsin Saksamaa ühinemine	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus	Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart
Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. /5 tundi/ Laulev revolutsioon Balti kett Põhiseadusliku korra taastamine	<ul style="list-style-type: none"> analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus	Kirjandus, muusika: elulood, ühislaulud
Maailm 1990. aastatest alates. /2 tundi/ Üldülevaade	<ul style="list-style-type: none"> näitab kaardil muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus, tervislik eluviis, tehnoloogia ja innovatsioon	

Euroopa Liidu laienemine NATO laienemine Uued vastasseisud			
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. /4 tundi/ Teaduse ja tehnika areng: aatomiuringud, infotehnoloogia Massikultuur Naine ja ühiskondlik elu Muutused mentaliteedis	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab kultuuri ja eluolu 20. sajandi II poolel. 	Ühiskonna jätkusuutlikkus, tervislik eluviis, tehnoloogia ja innovatsioon	Reaalained ja loodusained: muutused igapäevaelus Kirjandus, kunst, muusika: eluolu

4.3 Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpest klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöökaks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.
2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.

5. Ühiskonnaõpetus

5.1 Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos;
- 5) arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu keskkete normide rikkumisele; on seadusekuulekas;
- 6) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna;
- 7) algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel;

8) kasutab ühiskonnaõpetuses omandatud teadmisi, oskusi ja hoiakuid oma edasiste õpingute ja teadlike karjääriotsuste kavandamisel ning langetamisel, koostab esmase kärjääriplaani.

5.2 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ning hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.

Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste järgi.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmad koosseisestamisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on rohkem pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana.

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja

turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

5. 3 II kooliaste

II kooliastme õppe- ja kasvatuseesmärgid

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 2) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 3) märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ning kokkulepeteks, oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;
- 4) teab Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus) ning nimetab erinevaid riigijuhtimisega seotuid ameteid/elukutseid;
 - 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused ning miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
 - 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
 - 7) mõistab inimeste iseärasusi; teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ning valmis koostööks;
 - 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ning tarbijana ning mõistab, miks erinevais ameteis töötamisel eeldatakse erinevaid teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi;
 - 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
 - 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

5.4 6. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
----------	--------------	----------------	---------

<p>/9 tundi/Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm) Sooline võrdõiguslikkus Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere Euroopa riigid, Eesti naaberriigid</p>	<ul style="list-style-type: none"> • seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus; • nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; • nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; • toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis; • suhtub sallivalt erinevustesse; • teab ja hoiab kogukonna traditsioone; • teab, mis on isikutunnistus ja reisedokumendid (pass, isikutunnistus); • nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 	<p>Kultuuriline identiteet</p>	<p>Eesti keel ja kirjandus: teemad „Rahvaluule“, „Omakultuur ja kultuuriline mitmekesisus“, soorollid Võõrkeeled: teema „Kodu ja lähiümbrus“ all kodu ning koduümbrus, riigid ja nende kultuur</p>
---	---	--------------------------------	--

<p>/4 tundi/ Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus Noorteorganisatsioonid Eakohased kodanikualgatus võimalused Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused</p>	<ul style="list-style-type: none"> • seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus; • nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust; • nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust; • teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral; • toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi. 	<p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p>	<p>Matemaatika: statistilised materjalid Inimeseõpetus: suhted teistega Eesti keel: teema „Kodanikuühiskond ja rahvussuhted“, teema “Mängiv inimene “, kodanikualgatus</p>
<p>/11 tundi/ Rahva osalemine ühiskonna valitsemises Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus Kohalik omavalitsus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid inimõigus, seadus, demokraatia; • iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid 	<p>Väärtus ja kõlblus</p>	<p>Ajalugu: demokraatia kujunemine, erinevad riigiinstitutsioonid Matemaatika: statistiline materjal Eesti keel: teema</p>

<p>Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne)</p>	<p>(arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja olla valitud);</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ja austab inimõigusi; • teab, et Eesti on demokraatlik vabariik; nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid; • teab, mis on kohalik omavalitsus; toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta; • teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma; toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta. 		<p>„Kodanikuühiskond“ Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses</p>
<p>/5 tundi/ Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses Kooli sisekord (kodukord) Lapse õigused (õigus saada haridust, õigus vanemlikule</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis • toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat; • tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, 	<p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p>	<p>Eesti keel: teema „Kodus ja koolis“ Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses</p>

<p>hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal</p>	<p>nimetab lapse õigusi ning tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.</p>		
<p>/ 7 tundi/ Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe Elukutsed ja ettevõtted kodukohas Teadlik, säästev tarbimine Töökultuur ja tööeetika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; • teab, kuidas teenitakse raha ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning planeerida oma aega; • teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid; • iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed; • selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale; • oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi. 	<p>Väärtused ja kõlblus</p>	<p>Inimeseõpetus: teema „Tervislik eluviis“ juures päevaplaani koostamine Matemaatika: kulude planeerimine, kell ja kalender Eesti keel: väärtused ja kõlblus Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses Tehnoloogiaõpe: töömaailm</p>

5.4 III kooliaste

III kooliastme õppe- ja kasvatuseesmärgid:

Põhikooli lõpetaja:

- 1) teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ning kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabauhenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; teab, mis on avalik ja erasektor; teab maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab oma edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid, kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, arvestab autoriõiguse kaitsel;
- 10) teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;
- 11) teab riigi juhtimise- ja haldusstruktuuride amateid /elukutseid ning nende töö sisu ja arutleb selle üle, mis on olulised eeldused selle töö tegemiseks; valdab ülevaadet riigiteenistujaks kujunemise ja õppimise võimalustest.

5.4.9. klassi ainekava

Õppesisu	Õpitulemused	Läbivad teemad	Lõiming
/ 7 tundi / Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine,	<ul style="list-style-type: none">• teab ja oskab kasutada	Teabekeskond	Eesti keel: meediatekstide kommenteerimine, viitamine,

<p>tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias) Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine Teabe tõlgendamine ning kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine</p>	<p>kontekstis mõisteid avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam ja plagiaat;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks; • tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt. 		<p>autorsus Võõrkeeled: teema „Vaba aeg“ all erinevad meedia vahendid ja reklaam, kirjandus</p>
<p>/6 tundi/ Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalse sidusus.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, 	<p>Väärtused ja kõlblus</p>	<p>Inimeseõpetus: erinevad sotsiaalsed rühmad Geograafia: teema „Pinnamood“ all inimeste elu ja majandustegevus erineva pinnamoega aladel</p>

<p>Sotsiaalne tõrjutus Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid</p>	<p>identiteet, mitmekultuurilisus;</p> <ul style="list-style-type: none"> • märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi; • väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust; • väärtustab soolist võrdõiguslikkust; • mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega. 		<p>Matemaatika: statistilise materjali analüüs Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses Võõrkeeled: teema „Vaba aeg“ all kultuuriline mitmekesisus</p>
<p>/ 3 tundi / Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused) Erasektor kui kasumile suunatud sektor Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus; • selgitab sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; • teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi. 	<p>Keskfond ja jätkusuutlikkus</p>	<p>Ajalugu: riikluse kujunemine ja areng, rahvuslik ärkamisaeg Matemaatika: statistiliste andmete kasutamine</p>
<p>/ 6 tundi / Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid inimõigused, põhiõigused, 	<p>Turvalisus</p>	<p>Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine Ajalugu: ÜRO inimõiguste</p>

<p>Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused Lapse õigused, kohustused ja vastutus Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm UNICEFi tegevus</p>	<p>sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused;</p> <ul style="list-style-type: none"> tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seost; tunneb riske, oskab vältida ohte ja teab, kust otsida abi. 		<p>Ülddeklaratsioon Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses</p>
<p>/16 tundi/ Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused</p>	<ul style="list-style-type: none"> teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus; selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises; eristab demokraatlikke 	<p>Ühiskond ja jätkusuutlikkus</p>	<p>Ajalugu: demokraatia ja diktatuuri võrdlus Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses</p>

	<p>vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igaühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu; • selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. 		
<p>/13 tundi/ Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, 	<p>Ühiskond ja jätkusuutlikkus</p>	<p>Ajalugu: võimuinstitutsioonide kujunemine Matemaatika: statistiline analüüs Geograafia: teema „Kaardiõpetus“ all trüki- ja arvutikaardid</p>

<p>kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides</p>	<p>õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik;</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart); • mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT); • tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust; • selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana ning nimetab Eesti parlamendierakondi; • teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; teab Euroopa Liidu liikmelisusest 		
---	---	--	--

	<p>tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.</p>		
<p>/15 tundi/ Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid Käitumine kriisioludes</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus; • mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel; • oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi; 	<p>Turvalisus</p>	<p>Inimeseõpetus: grupikuuluvus Ajalugu: nt fosforiidikampaania Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses</p>
<p>/17 tundi/ Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja 	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>	<p>Ajalugu: endiste sotsialismimaade üleminek turumajandusele Matemaatika: statistika kasutamine</p>

<p>jagunemine maailmas Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeering. Laenam. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja</p>	<p>kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investeering, tarbijakaitse;</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu; • analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel; • teab eelarve koostamise põhimõtteid; oskab arvutada netopalka; • teab oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult; • kirjeldab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgid, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi 		
--	---	--	--

õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus	ning kohustusi seoses maksudega.		
--	----------------------------------	--	--

5.5. Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õppest klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.
2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.